



Гірська річка Чечва.

Інтер'єр хати східної Бойківщини

Людмила Главацька, Руслан Дубина

У 1984 році до Національного музею народної архітектури та побуту України було перевезено і встановлено в експозиції "Карпати" під керівництвом завідуючого відділу С. П. Смолінського ряд будівель із східної Бойківщини, а саме: "довгу хату" із села Липовиця, стодолу із села Небилів та шіпку із села Ясень Рожнятівського району Івано-Франківської області.

Місцевість ця поросла лісами з буку, смереки, вільхи, дубу. Круті вершини гір, бурхливі ріки назавжди запам'ятаються кожному, хто відвідає цей край.

Старі люди пригадують, що колись садків при хатах майже не було, бо землі ("грунту") було мало.

Кожна господиня ("газдиня") для квітів скопувала біля хати невелику грядку ("городець"), де росли обов'язково васильки, м'ята, ласкавець, барвінок, "чорнобривчики", шовкова трава, мороз ("покрова").

Свої будівлі бойки зводили з дерева. Дерев'яними були і школи, і церкви, і каплиці, і промислові будинки.

Хату завжди ставили вікнами на південь, "лицем до соненька". Для будівництва використовували ялинові і смерекові плениці (півкругляки) із випусками по вуглах. На підвалини часто брали смереку, дуб, підклавши під них камені, — "зав'єзували хату". Кращими днями для цього були вівторок, четвер або субота, але найкращим вважався вівторок, "бо це день, коли світ заснувавсі, колись і весілля грали тільки в цей день" [2].

На кінцях підвалин (в усіх кутах) вирубували хрест, в який закладали аконіт ("тою"), клоччя, свячену воду, крихітку старого Євангелія ("приказаніє"), інколи гроші, "переважно білі, щоб діти були білі" [9]. Клали часник, кутю ("пшеницю"), залишену від Святого вечора.

Кожний майстер примовляв ("покликав") щось хороше при будівництві: "на добро, на багатство, на худобу". А бувало, що майстри могли накликати щось зле, "на хворобу, бідність" тощо. Про такого теслю казали: "він дідька мав" [6].

Колись дах ("звід") вкривали ("пошивали") житньою соломкою, пізніше стали покривати "дранкою", бо стали менше сіяти жита.

Робота теслі закінчувалася встановленням ним на кроквах даху гільця ("віхи") із прибраної "як весільний корогвай" [7] смерічки. Господиня закидала ("метала") на дах сорочку, яку діставав старший майстер та забирав собі. Встановлення віхи відмічали піснями та гостинною — "співались коли ого-го, так ніби на свальбу" [7].

По закінченню будівництва хату обов'язково освячували.

Особливістю народного будівництва Бойківщини є так звана "довга хата": хата + сіни + комора + стайня під одним дахом ("все під одним покрівлев").

У минулому нелегким було життя в таких хатах. Родини були великими, мали багато дітей. До того ж взимку в хатах тримали ягнят, теля, інколи ще й поросля, а під піччю — курей. Ягнят тримали під постіллю в загорожі з драбинок, а теля прив'язували до лави. Бувало, що взимку в хаті доводилося колоти дрова: "ставили такий ковбан перед піччю і до того ковбана кололи" [5].

На Рожнятивщині довго, до 50-х р. XX ст., масово трималося курне опалення. Похмуро було в таких оселях.

*Забрав мене мій миленький
З мого покою.*

*Завів мене у темницю,
Що сі я не бою. [7].*

Для основи курної печі на долівку клали масивні дерев'яні бруси. На настил з плениць кріпили дві грубі дошки, які утворювали опалубку. Туди насипали глину, при цьому *"її били довбинками* (довбнями – автор.), *аби вона там твердо усіла"* [4]. Брала грубу смерекову колоду, кололи її навпіл і клали на місце, де мала бути власне сама піч. Потім місили глину з половиною і формували верхню частину печі. Колоду випалювали і мастили піч глиною.

Дим з курної печі виходив у відчинені двері і отвір в стелі (*"вікно в повалі"*), *"двері завжди тпирали, аби сь діти не вчаділи"* [5]. Взимку знизу двері завішували веретою, щоб до хати не йшов холод. Відчиненими двері тримали доти, поки піч куріла.

Освітлювали хату смерековими скіпками (*"лучинами"*). Бувало: *"у печі щілина була, і в ту щілину пхали скіпку, палили її – так хату освітлювали; дідо слідкує і підкладає скіпки зі смереки – то найліпше дерево"* [7].

Пізніше з'явилися напівкурні печі, тобто коли дим з печі виходив вже не в хату, а в сіни.

Між піччю і дерев'яним ліжком робили запічок, в якому був отвір для куделі. Під запічком тримали овець, зберігали картоплю та дрова.

Біля дверей був мисник, місцева назва – *"полиці"*. Найстаріші мисники – це одна або дві *"побічніці"*, в пази яких



Бойківська газдиня.

вставлено 3–4 полиці. Пізніше нижня полиця стала закриватися дошкою (*"прилавком"*), який з часом переростає у буфет з висувними шухлядами (*"креденс"*, *"креденець"*).

Поруч з мисником кріпився ложечник (*"наложечник"*, *"ложник"*, *"лежник"*, *"ложкар"*, *"заналяжник"*) для ложок. Найдавніші ложечники були в курних хатах. Це були глибокі, не зашпаровані щілини між пленицями. Часто ложечник виплітали у вигляді невеликого кошика, який вішали на цвяшку.

За піччю, вздовж затильної стіни, був піл, пізніше – дерев'яне ліжко (*"постіль"*, *"пріча"*). Постіллю була житня полова, накрита ряднами (*"веретами"*), хто мав – вовняною ковдрою (*"коцом"*). Подушки робили з

"м'ягонької гречаної або вівсяної полови" [8], іноді з соломи, листу та сіна (*"отави"*). Бувало, що під голови клали *"вуяші"*, *"бунди"* (верхній одяг).

У давніх хатах була ціла система жердок (*"грєд"*). На них сушили одяг, дрова, льон, дерев'яні заготовки для реманенту тощо. Коли випадало дощове літо – на грядах сушили сіно. *"То дощ такий падав, що не мож було сіно корові сушити – на грєдах сушили"* [3].

При зникненні курного опалення гряди замінює жердка. На них розвішували одяг та тканину домашнього вжитку.

До жердки за гачок (*"ключку"*) вішали колицу (*"люльку"*) для дитини. *"В люльку клали*



Курна хата 1867 р. Урочище Бездежа.

чільну й затильну стіну. Прикрашали їх живими й паперовими квітами та смерековою, сосновою гілочкою ("читиною"). Обов'язково серед образів було дерев'яне розп'яття Ісуса Христа, іноді їх було декілька.

Стеля трималася на сволюку ("грагар"). На ньому вирізували хрест, "сонце", "місяць", да-ту будівництва хати.

Сіни були з чистого дерева, не білені, мали двоє дверей для виходу на подвір'я. Тут трима-

аркушу з церкви. А також того хлібця з церкви – проскурку. На спід солімки покладуть, отавки такої дрібнішої сухенької та й пристелали верітков" [9].

Одночасно з будівництвом хати встановлювали лави ("лавки", "лавиці"). Цікавим архаїзмом в курній хаті були товсті лави з видовбаними в них заглибленнями (тарілками) для їжі. "Тоді в курних хатах були лавки з грубого матеріалу, з брусів тесаних і вироблено такі корита були, і з того їли, прямо з лавок" [1].

Також в лавках було 4–5 отворів для куделі, "а то й по десять на лавиці", "в лавицях дірки повиверчують для куделі, і потом на вечерниці дівчата приходили, пряли нитки" [5].

В найдавніших бойківських хатах були столи-скрині, в яких "підстілля" часто різьбилися. Посередині вирізали хрест, іноді дату.

Не було хати без скрині. В цій місцевості це були так звані "горбаті скрині" (з опуклим віком) в народі їх називали "горбовані".

Стояла скриня біля столу, а в курних хатах – в сінях або корі. Зберігали в них верети, коци, святковий одяг, документи, гроші, прикраси тощо.

Пізніше в бойківських хатах з'являються скрині-куфрі без різьблення та покриті лаком.

На Рожнятівщині, як і на всій території Українських Карпат, найсвятішим місцем в хаті вважається не кут, а вся причілкова стіна.

У курних хатах ікон було мало, кріпили їх на стіні нижче закопченої плениці. Потемнілі ікони сплювали.

В напівкурних хатах і в тих, що топилися по-чистому, образів було багато, завертали вони на



Одвірок з хрестом та датою. Курна хата, урочище Бездежа.

Бойківська "горбована" скриня кін. XIX ст. із с. Ясень (колекція НМНАПУ).



ли різне господарське начиння – посуд, ступу, жорна, діжки для квашення (“станов”). Сіни завжди мали жердку, на яку вішали мішки, рядна, цибулю тощо. В кутку тримали цебри для напування худоби, для прання тощо. На ослоні стояли коновки з водою, корита різної величини, діжечки (“гелети”). На дерев’яних кілках висіли решета, сита, зброя та інші предмети селянського побуту.

У сінях настеляли дошки (“боїще”) та молотили збіжжя. Бідніші господарі, в яких не було стодоли, зберігали тут сіно. “Сіно і снопочки, і отавка – всьо сі в сінях” [9].

Хатня комора, як правило, мала дерев’яну підлогу, в ній зберігали продукти та одяг. В коморі на ослоні в гелетках зберігали сало, м’ясо, сир, кошики з нитками, коритце, маслобійку (“масльонку”). Поруч стояла хлібна діжа. У сусіках зберігали збіжжя. На стінах висіли на мотузці круги лоя, на кілках – верхній одяг. Іноді для одягу влаштовували греду.

Коли в господаря не було інших приміщень (“шопи”, “шіфки”), в коморі тримали столярські, бондарські, теслярські знаряддя.

Таким чином, народне житло східної Бойківщини, увібравши в себе цілий ряд традиційних ознак, має і свої місцеві особливості, що без сумніву виділяють його серед народного житла інших регіонів України.



Одвірок з хрестом та датою. Курна хата. Урочище Бездежа.

Піч з комином. С. Луги.



Список респондентів:

1. *Вовк Іван Васильович* 1930 р.н., с. Луги Рожнятівського району Івано-Франківської області. Запис 2007 р.
2. *Горблянський Федір Васильович* 1920 р.н., с. Липовиця Рожнятівського району Івано-Франківської області. Запис 2007 р.
3. *Крутнів Олексій Васильович* 1933 р.н., с. Луги Рожнятівського району Івано-Франківської області. Запис 2007 р.
4. *Михайлишин Ганна Іванівна* 1921 р.н., с. Липовиця Рожнятівського району Івано-Франківської області. Запис 2008 р.
5. *Ріжко Іван Васильович* 1932 р.н., с. Луги Рожнятівського району Івано-Франківської області. Запис 2008 р.
6. *Симкулич Павло Васильович* 1933 р.н., с. Липовиця Рожнятівського району Івано-Франківської області. Запис 2008 р.
7. *Стадник Юрій Миколайович* 1925 р.н., с. Луги Рожнятівського району Івано-Франківської області. Запис 2007 р.
8. *Пилипів Анастасія Михайлівна* 1930 р.н., с. Луги Рожнятівського району Івано-Франківської області. Запис 2007 р.
9. *Чоповська Марія Іванівна* 1921 р.н., с. Липовиця Рожнятівського району Івано-Франківської області. Запис 2008 р.